

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

УДК 371.134: 81-11 (477):004.9

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.9.23>

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ДОБУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Біличенко Ольга Леонідівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,

завідувач кафедри української мови та літератури

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет

ORCID ID:0000-0002-9292-9938

Researcher ID: MNQ-0582-2025

Стаття присвячена вивченню особливостей розвитку філологічної освіти в інформаційному суспільстві. Автором були поставлені наступні завдання: розкрити основні тенденції розвитку інформаційної цивілізації; узагальнити погляди науковців на процеси генези та трансформації глобальних цивілізаційних процесів другої половини XX – початку XXI століття; визначити роль філологічної освіти в інформаційному глобальному суспільстві.

У зв'язку із проблематикою дослідження автор розкриває основні тенденції розвитку інформаційної цивілізації. Узагальнено погляди науковців на процеси генези та трансформації глобальних цивілізаційних процесів другої половини XX – початку XXI століття. На основі теоретичного осмислення зазначеної теми визначено роль філологічної освіти в розвитку інформаційної цивілізації. Автор подає огляд сучасної соціокультурної ситуації і стверджує, що інформаційне суспільство надзвичайно впливає на розвиток і трансформацію освіти. Аналізується роль філологічної освіти в процесі формування інформаційної цивілізації, визначаються особливості цивілізаційного підходу до розгляду освітніх процесів. Показано, що розвиток інформаційної цивілізації, що базується на знаннях, потребує якісного реформування освіти, яка відіграє важливу роль у суспільному розвитку і сприяє формуванню компетентностей, професіоналізму, світогляду і творчому мисленню майбутнього філолога. Автор статті відзначає, що в сучасній науковій рефлексії над процесами формування інформаційного суспільства виділяються різні, але взаємозалежні тенденції, зумовлені ставленням їх представників до ролі наукового знання, освіти і наукової інформації. Автором досліджено особливості модернізації філологічної освіти під впливом цивілізаційних процесів. Визначено її роль в інформаційному глобальному суспільстві та підкреслено необхідність оновлення змісту та форм. На підставі рецепції наукових підходів представників світової педагогічної, соціологічної та філософської думки обґрунтовано перспективи репрезентації інформаційної цивілізації в освітньому дискурсі. Робиться висновок про необхідність уваги до проблеми модернізації філологічної освіти в умовах розвитку інформаційної цивілізації.

Ключові слова: вища освіта, знання, філологічна освіта, інформаційне суспільство, цивілізаційні процеси.

Bilychenko Olga. Prospects of philological education the age of information civilization

The article is devoted to the study of the peculiarities of the development of philological education in the information society. The author has set the following tasks: to reveal the main trends in the development of the information civilisation; to summarise the views of scholars on the processes of genesis and transformation of global civilisation processes in the second half of the twentieth and early twenty-first centuries; to define the role of philological education in the information global society. In connection with the subject matter of the study, the author reveals the main trends in the development of the information civilisation. The views of scholars on the processes of genesis and transformation of global civilisation processes in the second half of the twentieth and early twenty-first centuries are summarised. On the basis of theoretical comprehension of this topic, the role of philological education in the development of the information civilisation is determined. The author provides an overview of the current socio-cultural situation and argues that the information society has a significant impact on the development and transformation of education. The author analyses the role of philological education in the process of formation of the information civilisation, defines the peculiarities of the civilisation approach to the consideration of educational processes. It is shown that the development of the knowledge-based information civilisation requires a qualitative reform of education, which plays an important role in social development and contributes to the formation of competences, professionalism, worldview and creative thinking of the future philologist. The author of the article notes that in the modern scientific reflection on the processes of formation of the information society, there are different but interdependent trends due to the attitude of their representatives to the role of scientific knowledge, education and scientific information. The author studies the peculiarities of modernisation of philological education under the influence of civilisation processes. Its role in the information global society is defined and the need to update its content and forms is emphasised. On the basis of the reception of scientific approaches of representatives of world pedagogical, sociological and philosophical thought, the prospects of representing the information civilisation in the educational discourse are substantiated. The conclusion is made that it is necessary to pay attention to the problem of modernisation of philological education in the context of the development of the information civilisation.

Key words: higher education, knowledge, philological education, information society, civilisation processes.

Вступ. Науковці зазначають, що сучасний світ презентує себе як суспільство знань і основними детермінантами існування сучасної людини вважають науку та інноваційні технології. Це стало передумовою і фак-

тором появи нових підходів до проблеми гуманітарної освіти, яка визначає перспективи подальшого існування людини, і філологічної освіти, зокрема, оскільки тільки фахівець, який володіє мовами, може конкурувати на

сучасному ринку праці і таким чином сприяти культурному розвитку своєї країни. В цих умовах філологічна освіта стає визначальним чинником цивілізаційного розвитку.

Інтенсивність еволюції суспільства потребує нового погляду на філологічну освіту та її роль у суспільстві. У сучасному розумінні філологічна освіта є соціальним явищем, способом становлення індивіда і формує його особистісну траєкторію розвитку в суспільстві та своєрідний індивідуальний проєкт. Тому питання сутності інформаційної цивілізації та особливостей розвитку і модернізації філологічної освіти в цей період є надзвичайно актуальним, оскільки визначає новий образ життя, перспективи навчання.

Матеріали та методи. Концептуальні проблеми інформатизації та цифровізації освіти втілені в численних наукових розвідках А. Лазаревич, О. Овчарук, Д. Беррі, Д. Бретт, М. Варшавер, Д. Кларк, Дж. Романі. Дослідження різних аспектів феномену інформаційного суспільства знайшли відображення в роботах О. Біличенко, Л. Гаврілової, І. Елінер, О. Карпенко, С. Черних.

Варто зазначити, що для дослідження локальних проблем розвитку філологічної освіти, наприклад, України, актуальними будуть традиційні підходи до аналізу джерел, натомість при вивченні глобальної тематики вони не дають належного наукового результату. Тому джерельну базу з означеної проблематики можна умовно поділити на п'ять груп:

1. До цієї групи можна віднести історичні, філософські, соціологічні та філологічні праці вчених другої половини XIX – початку XX століття. У них знайшли відображення теоретичні аспекти досліджуваної проблеми. Так, наприклад, німецький філософ Ю. Хабермас – автор однієї з концепцій інформаційного суспільства, зосереджується в цьому контексті на маніпулятивних технологіях в публічній сфері. Англійський соціолог Е. Гідденс свою концепцію інформаційного суспільства представив в рамках теорії рефлексивної модернізації, використовуючи ідеї класиків Е. Дюркгейма, М. Вебера і М. Фуко. Це дало можливість сформулювати новий погляд на поняття інформації й інформаційного суспільства і простежити їх розвиток в історичному контексті. Актуальним для нас є погляд цих науковців на залежність ведення воєн від індустріалізації суспільства, зокрема, таких особливостей сучасності, як взаємозалежність війни і національної держави, відстеження і насильства.

2. Другу групу джерел складають фундаментальні роботи науковців, які представляють численні школи, що сформувалися в XX столітті і зосередилися на дослідженні антропологічних проблем. Їхні праці дають можливість простежити динаміку цивілізаційного розвитку різних напрямів теоретичних знань про освіту. Так, наприклад, відомий американський економіст Р. Шиллер [2, 71-76], вивчивши останні події в світі, запропонував системний підхід до аналізу і дослідження інформаційних процесів в розвитку сучасної цивілізації. На його переконання, інформація і комунікація виступають основними складниками сучасних цивілізаційних процесів.

3. Третя група – найчисленніша група джерел і представлена вона працями антропологів, культурологів, філософів, соціологів, педагогів кінця XIX – XX століття (Й. Масуда, Т. Стоуньєр, М. Маклюєн, М. Кастельс, П. Дракер), в яких розглядалися глобально-цивілізаційні погляди на культуру, суспільство, цивілізацію. Припускаємо, що саме в цих роботах міститься інформація документального характеру стосовно знань про розвиток науки в умовах глобальної цивілізації в XX столітті. Дослідники звертали увагу на гуманітарні аспекти розвитку суспільства, зокрема, завдання освіти в ситуації глобалізації світу.

4. Ця група представлена нечисленними дослідженнями вчених, які датуються кінцем XX – початком XXI століття і дають певне уявлення про сучасні методологічні підходи до тематики нашого дослідження. Недоліком цієї групи є відсутність сталої документальної бази. Ці дослідження представляють японські вчені Ю. Хаяші, Й. Масуда, Ф. Махлуп, Т. Умесао.

5. П'ята група представлена документами і матеріалами стосовно нашого питання і датуються кінцем XX – початком XXI століття. Це класики української культури, педагогіки, філології, які аналізують розвиток українського суспільства, його мовного аспекту, оцінки духовного життя. Так, зокрема, О. Рубанець, досліджуючи специфіку інформаційного суспільства, відзначає її вплив на свідомість українського суспільства, зокрема політику, ідеологію, свідомість [3].

Проблема інформаційної цивілізації пов'язана з осмисленням її змістовного наповнення. Так, наприклад, серед глобальних проблем інформаційної епохи В. Шейко виокремлює формування єдиного інформаційно-освітнього простору, який почав активно досліджуватися наукою з 90-х рр. XX ст. [4]. На думку автора, його формування здатне вирішити такі глобальні проблеми техногенної цивілізації, як освіта, виховання, зростання культурного рівня.

Зауважимо, що аналізуючи джерела, ми звертали увагу насамперед на ті, в яких розглядалися зв'язки українського суспільства з іншими культурами в контексті загальносвітового цивілізаційного простору.

Метою дослідження є спроба висвітлити особливості розвитку освіти в інформаційному суспільстві. Мета визначає **завдання**:

1. Розкрити основні тенденції розвитку інформаційної цивілізації.

2. Узагальнити погляди науковців на процеси генези та трансформації глобальних цивілізаційних процесів другої половини XX – початку XXI століття.

3. Визначити роль філологічної освіти в інформаційному глобальному суспільстві.

Результати. Динамічний цивілізаційний розвиток, глобалізаційні процеси, трансформація соціокультурного життя формують соціум нової якості. У сучасній філософській, соціологічній рефлексії над процесами формування інформаційного суспільства можна виділити дві різні, але взаємозалежні тенденції. Перша інформаційне суспільство визначає як суспільство, засноване на знанні. Прихильники іншої підкреслю-

ють значення інформації взагалі для суспільного розвитку.

Найбільш чітко перша тенденція виражена в працях американського соціолога Д. Белла, котрий став одним із теоретиків інформаційного суспільства [5]. Друга тенденція простежується в роботах науковців, що окреслюють альтернативні концепції інформаційного суспільства. Варто зазначити, що інформаційні та комунікаційні технології, які підтримують перехід до інформаційної цивілізації, перебувають у процесі інтенсивного розвитку.

Перспективи розвитку інформаційних технологій прямо залежать від рівня гуманітарної освіти в цілому, і філологічної зокрема в інформаційній цивілізації. Становище освітньої системи в сучасному світі є вкрай суперечливим. З одного боку, освіта в XXI столітті стала однією з найважливіших сфер людської діяльності. З іншого боку, бурхливе розширення у сфері освіти супроводжується різким загостренням проблем в цій галузі, зокрема, якості освіти, нестачі компетентних викладачів, кризи фінансування.

Філологічна освіта є одним із найважливіших компонентів культури і відіграє особливу роль для особистості та суспільства. Перспективи філологічної освіти в інформаційній цивілізації пов'язані з характерними особливостями всіх сфер громадського життя і загалом залежать від характеристик економічної системи, що визначає багато чинників гуманізації громадського життя: вільний доступ до освітніх послуг, одержання людиною в інформаційній цивілізації нових можливостей для самореалізації та самовираження. Освітня система в цих умовах переживає період глибокої кризи і зародження принципово нових ознак. Становлення інформаційної цивілізації передбачає розвиток нової освітньої системи.

Життя людини в інтелектуальному, інформаційно насиченому середовищі породжує нові можливості для її освіти протягом усього життя. Це можливо тільки за допомогою філологічної освіти й виховання людини нового рівня мислення, що є основним шляхом перебудови людського мислення і моралі. Формування філологічної системи інформаційної цивілізації відбувається у процесі подолання світової кризи гуманітарної освіти, розвитку нових моделей освіти. Інформатизація освіти становить за своєю суттю сучасну освітню революцію, під час якої формується освітня система інформаційної цивілізації.

У зв'язку з цим вся система знань про людину, навколишній світ, суспільство потребує змін. Трансформація філологічної освіти приведе до її фундаменталізації на основі органічної єдності складових, створення універсальної моделі гармонійного світу.

На думку науковців, проблеми, що стоять перед філологічною освітньою системою, можуть бути розподілені на дві основні групи:

1. До першої групи відносять інтерсоціальні проблеми розвитку інформаційної цивілізації, які характеризуються низкою криз у національній, соціальній сфері. У майбутньому вирішення цих криз безпосеред-

ньо залежить від рівня освіченості населення, кількості шкіл, університетів.

2. Друга група зумовлює необхідність фундаменталізації філологічної освіти і ставить у центр проблем пріоритет людської особистості. Це передбачає необхідність гармонізації відносин людини і природи, гармонійної соціалізації культурного середовища, створення умов безперервної освіти. В основі повинні лежати фундаментальні наукові знання. Це ставить перед педагогами завдання виявлення цілісності фундаментальних наук і створення основ цілісної фундаментальної освіти.

Інформаційна цивілізація першої чверті XXI століття потребує підвищення загального рівня освіченості населення. Уся система освіти вимагає такої структури, що реально могла б нести в середовище студентів новітні наукові знання про фундаментальні якості. Ця система повинна бути здатною не тільки пропонувати нові знання, а й формувати потребу в постійній самоосвіті, в оволодінні новими мовами, в результаті чого філологічна освіта має стати соціальним інститутом, що надавав би людині більші можливості.

Головною особливістю розвитку сучасного закладу вищої освіти України є розвиток його інформаційного потенціалу. Інтегруючись у світовий інформаційний простір, такі заклади не можуть бути ефективними, конкурентоспроможними, не пропонуючи свої освітні послуги в міжнародному інформаційному просторі. Наразі у вищій школі інформація посідає одне з найважливіших місць у формуванні та вдосконаленні освітнього процесу. Глобальні соціально-інформаційні процеси дійсно активно впливають на сферу освіти, на процеси обміну наукової, освітньої та навчальної інформації не тільки між викладачами та студентами в рамках одного вищого навчального закладу, а й залученням до обміну інших, а в цих умовах саме мовна підготовка відіграє велику роль.

Висновки. Таким чином, розкривши основні тенденції розвитку інформаційної цивілізації, ми можемо зазначити, що інформаційна цивілізація – це якісно нова суспільно-політична формація, що йде на зміну техногенній цивілізації та прогресивно забезпечує освоєння процесів інформатизації.

Узагальнення поглядів науковців на процеси генези та трансформації глобальних цивілізаційних процесів другої половини XX – початку XXI століття свідчить, що становлення інформаційної цивілізації передбачає розвиток нової освітньої диференціації в науці. Варто підкреслити, що, як показав аналіз теорій інформаційного суспільства, наявні свої регіональні особливості цього процесу, що і визначають його специфіку.

Визначивши роль філологічної освіти в інформаційному глобальному суспільстві, можемо засвідчити її зумовленість характерними ознаками соціально-культурної, економічної та політичної сфери. Вона втілює основні принципи цивілізаційного розвитку, нові ознаки, які зазнають глибоких змін у період значної соціально-культурної і політичної кризи. Зміст філологічної освіти і її структури потребує інновацій. В освітньому процесі на перший план повинні вийти такі ком-

петентності, які відображають фундаментальні засади мовної підготовки і можуть стати основою для формування загальної професійної культури.

В умовах інформаційної цивілізації підвищується статус і роль особистості, яка володіє різними мовами. Людина без знання мов позбавлена перспектив у професії. Філологічна освіта XXI століття має стати смислоутверджувальним стрижнем для людини нового

покоління, основою формування принципово нових норм гуманізму для нового цілісного світу.

Перспективи. Цілком закономірно постає питання про потенційні шляхи подальшого розвитку філологічної освіти, коли застосування новітніх інформаційних технологій дозволить вийти на новий рівень підготовки фахівців, в чому і будуть полягати перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Література:

1. Біличенко О. Цифрова стратегія як складник соціально-комунікаційного простору закладу вищої освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Вип. 15. Слов'янськ, 2021. С. 28-36.
2. Shiller R. The Subprime Solution: How Today's Global Financial Crisis Happened, and What to Do about It. Princeton University Press, 2008. 208 p.
3. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень. Київ: ПАРА-ПАН, 2006. 419 с.
4. Шейко В. М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст). Київ: Генеза, 2005. 592 с.
5. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. N.Y.: Basic Books, 1973. 450 p.
6. Запороженченко О. В. Антропологічні проблеми інформаційного суспільства. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 81–86.
7. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: АПН, 2003. 68 с.
8. Прудникова О. В. Інформаційна культура і формування «людини інформаційної». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 2 (29). С. 154–165.
9. Oppenheimer Todd. The Flickering Mind: Saving Education from the False Promise of Technology. N.Y.: Random House, Trade Paperback. 528 p.

References:

1. Bilychenko O. Tsyfrova stratchiia yak skladnyk sotsialno-komunikatsiinoho prostoru zakladu vyshchoi osvity. *Professionalism of a teacher: theoretical and methodological aspects*. Issue 15. Sloviansk, 2021. P.28-36.
2. Shiller R. The Subprime Solution: How Today's Global Financial Crisis Happened, and What to Do about It. Princeton University Press, 2008. 208 p.
3. Rubanets O. M. Informatsiine suvspilstvo: kohnityvnyi kreatyv postneklasychnykh doslidzhen. Kyiv: PARAPAN, 2006. 419 p.
4. Sheiko V. M. Formuvannia osnov kulturolohii v dobu tsyvilizatsiinoi hlobalizatsii (druha polovyna XIX – pochatok XXI st). Kyiv: Genesis, 2005. 592 p.
5. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. N.Y.: Basic Books, 1973. 450 p.
6. Zaporozhchenko O. V. Antropolohichni problemy informatsiinoho suspilstva. *Young scientist*. 2016. № 12.1 (40). P. 81-86.
7. Sukhomlynska O. V. Istoryko-pedahohichniy protses: novi pidkhody do zahalnykh problem. . Kyiv: APN, 2003. 68 p.
8. Prudnykova O. V. Informatsiina kultura i formuvannia «liudyny informatsiinoi». *Bulletin of the National University "Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine"*. 2016. № 2 (29). P. 154-165.
9. Oppenheimer Todd. The Flickering Mind: Saving Education from the False Promise of Technology. N.Y.: Random House, Trade Paperback. 528 p.